

I

Вуліца сустрэла няўтульна. Паўночны вецер секануў па твары першым зарадам снежнай крупы — кароткім, як аўтаматная чарга. Пашкуматанья ветрам, халодныя да свінцовага бляску хмары імкліва ляцелі над горадам, здавалася, зусім нізка — над дахамі, над мачтамі адмысловых свяцільнікаў. Дарэчы, свяцільнікі гэтыя сканструяваў ён, Карнач, і нямала папсаваў нерваў і сабе, і Аноху, і некаторым іншым, пакуль дамогся, каб завод узяў заказ адліць іх.

У прасветы паміж хмарамі глядзяцца зоркі, па-зімоваму яркія. Нават свяцільнікі, якія тут, каля пад'езда Палаца, лілі на асфальт столькі белага бясценевага святла — хоць рабі аперацыю, — не аслаблялі яркасці зорак. Улетку тут, стоячы каля ліхтароў, зоркі амаль нельга разгледзець.

Вецер зрываў у скверы апошняе лісце са старых ліп і маладых каштанаў і гнаў іх пад гранітныя ўсходы галоўнага пад'езда. Удзень ішоў дождж, раней апалае лісце прымерзла да асфальту, а тое, што злятала цяпер, падсохла на дрэвах і з шамаценнем кацілася цераз вуліцу, шукаючы зацішак.

Звычайна пасля такіх вялікіх сходаў хто-небудзь са знаёмых запрашаў павячэраць, і заўсё-

ды набіралася немалая кампанія, якая спачатку шумела ў рэстаране, пасля завальвалася да каго-небудзь на кватэру — у каго жонка больш лагодная і цяплявая да такіх начных візітаў.

Сёння ніхто не запрасіў. Адны знаёмыя прашмыгвалі міма, робячы выгляд, што не бачаць, другія хутка развіталіся, ветліва дакранаючыся пальцамі да капелюшоў. І Максіму прыгадалася, як дзіўна і нязвыкла памлелі ногі, калі спускаўся са сцэны, зрабіўшы самаадвод. Агіднае адчуванне. І як быццам на міг спынілася сэрца, калі ўбачыў, як дружна ўзляцелі ўгору рукі — лес рук. Узляцелі, здалося, з радасцю, помсліва. Але, маглі і помсціць, асабліва тыя, хто вельмі хацеў трапіць у высокі орган, хто лічыў, што яго абышлі незаслужана. Такія маглі думаць: знайшоўся смяльчак, цану сабе набівае, рэкламу стварае. Калі абвясцілі перапынак, многія стаялі ў праходзе і прапускалі тых, хто ішоў з першых радоў, прапускалі яго і бесцырымонна разглядалі, як, напэўна, разглядалі б чалавека, што зрабіў гераізм ці, наадварот, учыніў дэбош.

Такая павышаная цікавасць нервалавала.

Анох, загадчык камунальнага аддзела, з якім часцей, чым з кім іншым, прыходзіцца сутыкацца па рабоце, гучна і груба сказаў: «Табе не здаецца, што ты плюхнуў у лужыну?..»

Макаед схопіў руку, сціснуў да болю: «Стары, цісну тваю мужнюю руку. Прызнаюся: я на такое не адважыўся б. Ты пераможца! Лік у тваю карысць! Ты заўсёды быў пераможцам».

А Віця Шугачоў наскочыў у туалете, калі ён, Максім, памыўшы рукі, прычэсваўся перад люстрам, любуючыся, як хораша выглядаюць бялюткія ракавіны на фоне чорнай кафлі.

«Прылізваешся, герой? — закрычаў Віктар, не зважаючы на людзей. — Што ты нарабіў, цыган ты няшчасны?»

«А што я нарабіў?»

«Ты яшчэ крыўляешся? Ты думаеш, фартуна заўсёды будзе падстаўляць табе напамаджаную морду? Калі-небудзь яна пакажа табе аблезлую задніцу».

Здаецца, тады, пасля Віктаравага абурэння, падумаў, што нешта ён зрабіў не так. Можна было зрабіць інакш: сказаць, напрыклад, Герасіму да канферэнцыі. Не, не мог ён сказаць пра гэта сваяку, бо не ведаў, ці рэкамендуюць яго. Адводзіць сябе, не будучы вылучаным, — смешна, Ігнатовіч мог падумаць, што такім чынам ён просіцца ў склад камітэта.

Цяпер, калі знаёмыя праходзілі міма, зноў падумаў, што сваім самаадводам ён як бы аддзяліў сябе ад пэўнага кола людзей.

Праўда, вячэры маглі пазбягаць і па іншай прычыне. Група адказных работнікаў аднаго сельскага раёна паехала на рыбалку ў суседнюю вобласць; пасля добрай юшкі рыбакі так весела паводзілі сябе, што «чужая» міліцыя мусіла занатаваць іх весялосць для гісторыі. Факт гэты Сасноўскі так распісаў, што зала грывела ад рогату.

«Мудры дэвіз майго бацькі: хочаш выпіць — пі ў сваёй хаце», — саркастычна раіў Сасноўскі, але тут жа сур’ёзна папярэдзіў тых «рыбакоў», што часта «вудзяць» на сваёй тэрыторыі — у гарадскіх рэстаранах і кафэ. Яўны намёк на іх — архітэктараў, мастакоў, бо іншыя ў рэстаранах бываюць рэдка.

Чалавек лёгка паддаецца першаму настрою, калі самыя свежыя эмоцыі пераважаюць над тым, што ўсталявалася ў выніку доўгай развагі, шматгадовай разумовай працы, традыцый, звычаяў, уплываў пастаяннага асяроддзя. Неаднойчы здаралася, што ўжо на другі дзень ён смяяўся са сваіх учарашніх захапленняў, страхав, перакананняў ці сумненняў, раптоўных сімпатый ці антыпатый.

Што будзе заўтра — убачым заўтра. А сёння тут, пад казырком увахода ў Палац, на ганку, ярка залітым святлом, ён адчуў няўтульнасць, адзіноту, холад і сум. Куды пайсці? З кім сустрэцца? Захацелася кінуцца назад за шклянныя дзверы, у цёплае фае, у прасторную цёмную цяпер залу. Каб можна было, ён з задавальненнем застаўся б тут, хоць раз са сваім творам адзін на адзін, без камісій, без шумнага натоўпу — так, як заставаўся з ім доўгімі начамі, калі працаваў над праектам. Тады ён быў поўны і адзіны ўладар Палаца. Агледзець бы не спяшаючыся ўсё да драбніц, да дэталей, — як здзейснена яго задума будаўнікамі, што так, як ён уяўляў яшчэ чатыры гады назад, калі Палац існаваў толькі ў яго галаве, а што не так, што зроблена

лепш, а што горш. Але тут жа пасмяяўся са свайго жадання. А навошта аглядаць? Што ён можа змяніць? Цяпер ужо ўладар не ён, плады яго працы, таленту спажываюць многія людзі. У гэтым сэнс.

Учора раніцой ён ішоў сюды не без хвалявання. Заўсёды меў перакананне, што сапраўдную радасць яму прыносіць толькі творчы працэс, а не вынік яго. Аднак учора, як ніколі раней, яму хацелася паглядзець, як прымуць Палац першыя наведвальнікі — партыйны актыў. Безумоўна, хацелася пачуць словы захаплення. Наведвальнікі прынялі натуральна, як і належыць спажывцам: цяперашні народ не здзівіш ні аб'ёмамі, ні аздобай, знешняй і ўнутранай, ні інтэр'ерамі, ні асвятленнем. А тыя тонкасці, тыя дэталі, якія надаюць збудаванню архітэктурную непаўторнасць і ставяць яго ў шарэнгу твораў мастацтва, — ён, спажывец, звычайна адразу не заўважае. Патрэбны пэўны час, магчыма, голас спецыялістаў, знаўцаў, каб потым прыходзілі школьнікі, студэнты, прыезджалі турысты і слухалі гідаў, разявіўшы раты і высока задраўшы галовы, каб убачыць своеасаблівы архітраў, фрыз, капітэль ці яшчэ якую архітэктурную дэталю.

Ацэнкі за два дні, калі ішла канферэнцыя, чуў ён хіба такія:

«Нічога будыначак адгрохалі».

«Грошай не шкадавалі. Добрыя грошы — добры будынак. Усе нарматывы перакрылі».

Ды той жа Анох у туалете на запытанне аднаго з дэлегатаў: «Дзе такую плітку дасталі?

Импартная, відаць?» — адказаў: «Будзе ў цябе такі сваяк — і ты дастанеш».

Павіншаваў толькі адзін чалавек — начальнік абласнога ўпраўлення МУС палкоўнік Кураслепаў. «Віншую... з такім Палацам. Гэта, — ён шырока развёў рукамі, паказваючы фая, — здорава, Масква можа пазайздросціць. Два дні лаўлю вас, каб павіншаваць».

Але было гэта ўжо пасля вылучэння кандыдатур, і Максім добра помніў, што за два дні сутыкаўся з палкоўнікам у фая многа разоў.

Палац камісія прыняла з адзнакай «выдатна». Але больш гаварылі пра будаўнікоў; ніхто не ўспомніў, што ўсё пачалося з яго, Максімавых, бяссонных начэй. Акрамя калег, вядома. Віктар Шугачоў прапанаваў, каб на Палацы была прымацавана манаграма з прозвішчам архітэктара. З ім згадзіліся, але ніхто так і не загаў гэтай дашчэчкі. Не заказваць жа самому!

Праз многа гадоў гісторыкі толькі з архіваў змогуць даведацца прозвішча аўтара. Падумаў пра гэта і ўсміхнуўся: славы захацеў! Не ў прыклад некаторым сваім калегам, ён ніколі падоўгу не любавалася ніводным аб'ектам, збудаваным па яго праекце. Часцей незадаволены і сваёй працай і асабліва працай будаўнікоў, ляўся, потым, захоплены новай задумай, хутка забываўся і праходзіў міма свайго тварэння абьякавы.

Палац збудаваны лепш, чым усё дагэтуль, таму, відаць, і любуецца ён ім даўжэй, і жаданні такія ненатуральныя з'яўляюцца.

Асцярожна ступаючы па мокрых усходцах — малы ўсё ж казырок, засякае дождж, — Максім сышоў уніз, на асфальт. І тут убачыў Шугачова. Віктар стаяў на тым баку вуліцы, пад каштанамі, з паднятым каўняром. Безумоўна, чакаў яго, Максіма. Не дэлегат, ён мусіў пакінуць залу яшчэ перад галасаваннем. І вось чакае добрыя гадзіны паўтары. Нават здалёк відаць, што ад холаду пасінеў яго нос.

Добрая цеплыня разлілася ў грудзях — як ад шклянкі віна, выпітага на холадзе. Зрабілася хораша і весела. Малайчына, Віцька! Нават калі ты зноў пачнеш крычаць і лаяцца — чорт з табой, гэта нават забаўна, можна будзе пасмяяцца і падражніць цябе.

Шугачоў выйшаў з ценю ад каштана і, нічога не сказаўшы, пакрочыў побач, адклаўшы каўнер паліто. З гарэзлівасцю хлапчука, якая ўсё больш завалодвала ім, Максім вырашыў таксама памаўчаць — пачакаць, як, з чаго пачне размову сябра.

Віктар сказаў:

— Хадзем да мяне, павячэраем. Поля і дзеці будуць рады бачыць цябе.

Добрая цеплыня тая раптам падступіла да горла салодка-салёным камяком, на міг заняло дыханне.

Максім спыніўся, павярнуўся да Шугачова. Той, мабыць, зразумеўшы, што можа пачуць нешта сентыментальнае, чаго абодва яны не любяць, спытаў груба-насмешліва:

— Аб што спатыкнуўся? Не глядзі на мяне, як на балерыну, — па я табе не выкіну.

— Віця! Давай без намёкаў, — засмяяўся Максім.

Якія там намёкі. Без усялякіх намёкаў ён, Шугачоў, сказаў ужо сваю думку і можа выпусціць яшчэ не адзін залп цяжкіх і гарачых слоў. Але ён быў з тых людзей, якія не размахваюць пасля бойкі кулакамі. Навошта? Лепш спакойна абмазгаваць магчымыя вынікі таго, што адбылося, — вось чаго хацелася яму. Бо не сумняваўся, што нечаканы і незразумелы ўчынак Карначы не можа не даць вынікаў, безумоўна, непажаданных, якія не памогуць, а пашкодзяць ім, пашкодзяць у такі адказны момант, калі ў іх такая задума.

Яны выйшлі на цэнтральную вуліцу напроці вялікага, на паўквартала, залітага святлом гастранома.

— Зойдзем спярша сюды, — прапанаваў Максім.

— Відаць, трэба, — згадзіўся Шугачоў. — Дома нічога не трымаем. Ігар, лайдак, прыкладваецца.

— Бацькоўская наіўнасць. Думаецца, такім чынам вы ўсцеражэце яго ад прыкладвання? Яму ж не пятнаццаць, а дваццаць пяць.

— Скажы, калі ласка, усе, каго лёс песціць, так плаваюць у воблаках?

Максім не зразумеў, якая лагічная сувязь паміж яго заўвагай пра Ігара і Віктаравым запытаннем пра «плаванне ў воблаках». Але яны падышлі да віннага аддзела, дзе ў гэты вячэрні час стаяла немалая чарга, таму філасофстваваць тут было не да месца.

— Каньяк? — спытаў Максім.

— На каньяк у мяне не хопіць штаноў, — раздражнёна і гучна адказаў Шугачоў.

— Я ж з цябе штаны не здымаю, — ціха ўпікнуў сябра Максім.

Чарга павярнулася да іх. З добразычлівымі ўсмешкамі паглядзелі на Шугачова і пахмурна агледзелі яго, Максімава, новае паліто і капялюш.

Ад віннага аддзела Максім рушыў да кілбаснага.

Шугачоў, які любіў смачна пад'есці, нерашуча адгаворваў:

— Не трэба, Максім. Выдасць Поля і табе і мне, што ты нясеш не толькі выпіўку, але і закуску. Крыўдзіць гэта яе.

— Старэеш ты, Віця.

— Чаму?

— Дзяліць пачынаеш на маё і тваё. Раней мы дзялілі? Навошта Полі ведаць дэталі?

Віктар уздыхнуў:

— А ўвогуле старэем.

Маладая жанчына з чаргі павярнулася, агледзела іх абодвух зусім іншымі вачамі, чым тыя, у віннай чарзе, усміхнулася ці то на іх словы, ці на сваё заключэнне пра іх гады і выгляд.

Выйшаўшы з гастронама, Максім сказаў:

— Ніяк я не дабяруся да гэтага магазіна.

— У сэнсе?

— Прапанаваць ім новы інтэр'ер. Для самаабслугоўвання ў іх усё спланавана бяздарнейшым чынам. Нейкі чыноўнік ставіў адну толькі

мэту: кантроль. Усё іншае не памагае пакупнікам і прадаўцам, а перашкаджае.

— Якой толькі мурой ты не забіваеш сабе галаву!

— Якая ж гэта мура, Віця? Гэта культура горада. Эстэтыка, умовы быту...

— Але першы раз чую, каб галоўны архітэктар расстаўляў прылаўкі.

— Акрамя ўсяго, я пастаянны пакупнік тут. І я люблю свой горад. Абыякавасць — прыкмета ленасці розуму, дарагі калега.

— Пара гандлярам мець сваіх дызайнераў.

— Спачатку трэба растлумачыць ім, што гэта за звяры такія.

— А я ненавіджу самаабслугоўванне. Відаць, я маральна не гатоў да яго. Вось зараз... Я нічога не купіў, а на кантролі тоўстая баба абмацвае вачамі мае кішэні. Брыдка і абразліва. Пачынаеш адчуваць сябе злодзеем. І хочацца сапраўды што-небудзь сцягнуць. Калі-небудзь такі суну ў кішэню банку хрэну ці гарчыцы.

Максім засмяўся. Пасля падумаў, што Шугачоў ва ўсім выяўляе сваю натуру. Архітэктар ён не горшы за яго, можа, нават лепшы, бо ўкладвае ў працу ўсю душу. А вось праз тое, напэўна, што акрамя свайго праекта больш нічога навокал не бачыць і не хоча бачыць, што адсутнічае ў яго шырыня мыслення, размах, а галоўнае — смеласць, прапісаны на ўсё жыццё да радавых.

У адным Карнач зайздросціў Шугачову — сям'і яго. Кпіў з яго стараннасці: пяцёра дзяцей! У наш час гэта подзвіг. Але любіў Шугачо-